

NYELVTISZTÍTÁS

Kosztolányi Dezső

Egy bécsi íróársam, ki közel egy évig időzött nálunk, és később már majdnem jól értett és beszélt magyarul, egy ízben csodálkozva jegyezte meg, hogy a magyar mily kevés idegen szóval él. Különösen ez a szó tetszett neki: színház. Milyen sajátos, hogy erre a jelenkori fogalomra, melyet majdnem minden európai nyelv egyforma szóval fejez ki, gyökeres szavunk van. Váltig is bámulta érte jellemes nyelvünket.

Nem merem elárulni – csak magamnak –, hogy még mindig mulasztás terhel bennünket, és nyelvünkre újra ráférne egy alapos tisztogatás, annyi a mocsok meg a pókháló rajta. Súlyolókefével, szappannal, ronggyal kellene nekilátni, hogy rendbe hozzuk. De sokkal nagyobb baj, hogy a nyelvünk iránt való régi szeretet is veszendőben van. Nyelvészeti folyóirataink elszigetelten küzdenek. Elmúltak azok az idők, amikor a napi sajtó hasábokat szentelt ezeknek a kérdéseknek, és aranyakat tűzött ki egy új magyar szóra. E bájos családi jellegű önképzőköz már a múlté. Fennhézó mosolylyal tekintünk rá, de azért még ma is műveletlenek vagyunk. Közben a lapok rovatot adnak a mozaiknak, a bélyeggyűjtésnek, a sakknak, még a mulatóhelyeknek is, csak a nyelvészeti cikkeket rekesztették ki, melyek mindenestre vannak oly értékesek, fűszeres és lélek-tani izgalommal teljes olvasmányok, mint a fönti tárgyról való elmefuttatások és csevegések.

Ezeket a panaszokat már igen sokan elmondották, avatott tudósok, kellő helyen; felszólamlásomra csak az időszerűség ad jogot. Naponta böngészgetem a német, francia, olasz napilapokat, és azt látom, hogy ezeknél a nálunk sokkal nagyobb népeknél a háború igen élénk mozgalmat gerjesztett, hogy nyelvüket megtisztogassák a henye sallangoktól, és a mozgalomnak éppen a tekintélyes napilapok a szószólói. A németek derekasan irtják a francia szavakat, az olaszok a németesség ellen küzdenek, az angolok is munkába vannak, a franciák pedig még angol szövetségésük kifejezéseinek sem kegyelmeznek. Csak nálunk bitang jószág a nyelv, egyetlen kincsünk, mely igazán a miénk. Még a háború se keltett iránta érdeklődést a közönség zömében. Mindössze az történt, hogy megváltoztattak néhány idegen nyelvű címet és felírást – on parlei ci francias –, a vendéglők ételsoráról pedig eltűnt a Chateaubriand, kiről a legtöbb törzsvendég csak azt tudta, hogy drága, azt nem, hogy valaha, eleven korá-

ban, mikor még nem volt szelet, francia költő is volt az istenadta. Ez a mozgalom afféle tessék-lássék munka, és inkább árt nyelvünk komoly ügyének, mint használ, mert a kérdést csak felszínesen oldja meg.

Most pedig igazán idején való lenne, hogy szókincsünket – nem hányaveti nemzetieskedésből, de áhítatos szeretetből – kissé megkeféljük. Különösen a művelteknek, az újságok nyelvét. Mert amily igaz, hogy a magyar mondat szerkesztést mindenekelőtt a német rontja és mérgezi, éppoly való, hogy a cikkeinkben használt idegen szavak kilencven százaléka latin eredetű, vagy ha úgy tetszik, francia és olasz zamatú. Azokról beszélek, melyekre kitűnő kifejezéseink vannak, és semmiféle gazdagodást sem jelentenek. Magam elé tétetem a mai lapokat. Egy perc alatt összetal-lózom ezt a csinos kis szótárt: abnormális, abszolút, agilis, blazírt, bornírt, civilizáció, diszponál, ensemble, evidens, exkluzív, fanatikus, fiktív, ideális, imponál, inkorrekt, intelligens, intim, kritika, naív, nívó, nuance, objektív, premier, pláne, reputáció, színekúra, tradíció, verve, zseníroz. Egy barátom, aki velem szemben ül, vitázni kezd. Mondjak például helyes szót erre: blazírt. Hirtelenében kibökkentem: unott. Rázza a fejét. Erre eszembe jut egy szó, melyet évekkal ezelőtt olvastam: magaunt. Ezzel se éri be. Azt állítja, hogy a blazírt több és kevesebb, ebben van valami úri, szenvelgő, világfájdalmas, fanyar, egy kis illatszert is és egy orchidea is, a magaunt pedig egyszerűen csak magaunt. De miért? Mert az idegen szónak múltja van, és hajlandó beleképzelni az illatszert és az orchideát, a másikba pedig nem hajlandó beleképzelni. Hallottunk arról a korról, amikor a budai polgárok sehogy se tudták azonosítani a Wasserleitung szerintük finomabb, nemesebb, was-serleitungosabb volt. Ma pedig – hála istennek – szótá-rakban keresik a magyar fiúk, mit is jelent a – Wasser-leitung.

Barátom szempontja különösen is hibás. Ha valaki az anyanyelvén beszél, le kell mondani a másik nyelv előnyéről. Talán helytel-közvetlen elveszt egy árnyalatot, de másutt kap helyette hármát. A francia például nem tudja pusztán igével kifejezni ezt az egyszerű cselekvést: álllok, mégiscsak beszél és megél valahogy. El kell kezdenünk a gyomlálást, ki kell dobnunk a nyelvünk-ből a gazokat, különben az idegen szavak lassan-ként elfinomodnak, különös és titokzatos jelentést kap-

nak, ahelyett, hogy drága magyar szókincsünk telnék meg múlttal és tartalommal. Így csak nyelvünk szegényedik.

A kérdés tulajdonképpen egyszerű. Ha lenne egy komoly, de eleven és fürge irodalmi társaságunk – aminthogy nincs –, mely igazán szíven viselné a magyar nyelv ügyét, és nem zárkózna el az élettől, rövidesen elintézhetne mindent. Egyszerűen a napi sajtót kellene belevonni a mozgalomba. Hiszen – tisztelet a kivételnek – főképp a napilapok a bacilusgazdák. A sajtó pedig máról holnapra megtisztulhatna, új és érté-

kes magyar divatot teremthetne, védelmébe vehetné szavainkat, és megőrizhetné azokat, akik derűborúra idegen kifejezésekkel élnek. Egy időben ezen a téren már fogatosan harcoltak hírlapjaink. Tíz-húsz évvel ezelőtt azonban újra divatozni kezdtek az idegen szavak, s még ma is a műveltség és finomság varázsát adják használóiknak. Ki kellene újra kiáltani, hogy a fitogtatásuk vagy tudatlanság, vagy pongyolaság, vagy tudálékosság.”

Nyugat, 1916. február 1.